

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLA TARAQQIYOTINING UMUMIY XUSUSIYATLARI.

Julboyeva Muhayyo Salimovna
Jizzax shahar, 18 DMTT da psixolog.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bola taraqqiyotining umumiy xususiyatlari haqida soʻz borgan.*

Kalit soʻzlar: *elementar gigiena, madaniy, murakkab harakatlari, organik extiyojlar, psixik jixatdan, mustaqil faoliyat, erkin munosabat, xulq-atvorlari, xatti-xarakatlari, qiziqish.*

Maktabgacha yoshidagi bolalarga beriladigan tarbiya, ularning murakkab harakatlarini oʻzlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didning dastlabki kurtaklarini hosil qilishga qaratilishi lozim.

Mashhur rus pedagogi Lestgaftning fikricha, insoning bogʻcha yoshidagi davri shunday bir boqichki, bu davrda bolalarda xarakter xislatlarining namunalari shakllanib, axloqiy xarakterning asoslari yuzaga keladi.

Maktabgacha yoshiga yetgach, uning psixik taraqqiyotida jiddiy oʻzgarishlar yuzaga keladi. Chunki xuddi ana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati anchagina kuchaya boshlaydi. Bogʻcha yoshidagi bola mustaqil faoliyatda boʻla olishi uchun zarur boʻlgan ikkita qudratli kuchga ega. Birinchidan, maʼlum darajada oʻziga boʻysundirilgan xarakter apparatiga, ikkinchidan esa, atrofidagi katta odamlar va oʻz tengdoshlari bilan bir qadar erkin munosabatda boʻla oladigan nutqqa ega. Mana shuning uchun bu yoshdagi bolalarning xulq-atvorlari, xatti-xarakatlari, qiziqish va extiyojlari maktabgacha yoshdagi bolalarnikidan keskin farq kiladi. Bu esa, oʻz navbatida, bogʻcha yoshidagi bolalar bilan bogʻchagacha yoshdagi bolalar taʼlim-tarbiyasiga xam turlicha munosabatda boʻlishni taqozo qiladi. Maktabgacha yoshidagi davrda bolaning barcha psixik jarayonlari jadal rivojlana borib, uning tashqi muxit bilan boʻladigan munosabatlarida anchagina oʻzgarishlarni yuzaga keltiradi. Bir tomondan, bola bogʻcha yoshiga yetgach, kattalarning doimiy yordamlaridan ancha ozod boʻlib, ulardan bir qadar uzoqlashadi, ikkinchi tomondan, kattalar bilan boʻlgan munosabatlari murakkab, koʻp tomonlama xarakter kasb eta boshlaydi.

Maktabgacha yoshidagi bolalarning psixik jihatdan rivojlanishlarida ularda paydo boʻladigan xilma-xil extiyoj va qiziqishlar bolalarni u yoki bu xarakterga undovchi, ularni ishga soluvchi (omil) xisoblanadi. Maʼlumki, ilk yoshdagi bolalarda (yangi chaqaloqlarda) asosan organik extiyojlar (masalan: ovqatlanish, tashnalikni qondirish, uxlash kabi)lar mavjud boʻladi. Bolaning faoliyat doirasi kengaygan sari atrofidagi narsalarni bilishga qaratilgan extiyojlari xam orta boradi. Bunga sabab bolada turmush tajribasining ozligidir. Xar bir narsa bola uchun yangilik boʻlib tuyuladi va bola uni xar tomonlama bilib olishga intila boradi. Shuning uchun xam ular juda koʻp savollar

beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida bog'cha muhiti juda katta rol uynaydi. Bog'chadagi tartib, intizom va turli-tuman ta'limiy mashg'ulotlar bolalarda yuksak ijtimoiy, intellektual, axloqiy va gigienik extiyojlarning uyg'un ravishda yuzaga kelishi uchun sharoit tug'diradi.

Shuni aloxida ta'kidlab o'tish lozimki, bolalarni maktabdagi o'qish jarayoniga tayyorlashda ularning nutqini o'stirish juda zaruriy shartlardandir. Bu masalani o'z davrida mashhur rus pedagoglaridan K.D.Ushinskiy xam ta'kidlab o'tgan edi. K.D.Ushinskiyning ko'rsatishicha, bolalarning nutqni egallashlari ularning maktabdagi o'qishga tayyor ekanliklarini ko'rsatuvchi eng ishonchli dalildir.

Maktabgacha bolalarini maktabga tayyorlashda ularning qiziqishlaridan foydalanish lozim. Katta guruh bolalari maktab xayoti bilan juda qiziq boshlaydilar. Maktabgacha bolalaridagi bunday qiziqishni tarbiyachi qo'llab-quvvatlashi va yanada ortirib borishi kerak.

Psixologiya nuqtai nazaridan qaraganda, odatlar o'z mohiyati jihatidan extiyojga yaqin narsalardir. Boshqacha qilib aytganda, turlicha odatlar kundalik xayotda takrorlana berishi natijasida vujudimizga juda singib ketib, extiyojga aylanib qoladi. Shuning uchun bolalarda ijobiy va foydali extiyojlarni tarbiyalash deganda ularda ijobiy va foydali odatlarni xosil kilishni tushunamiz. Maktabgacha yoshidagi davrda xosil kilingan mustaxkam ijobiy odatlar (extiyojlar) kishining butun umri davomida saklanib koladi. Maktabgacha yoshidagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida qiziqishning xam roli g'oyat kattadir. Qiziqish, xuddi extiyoj kabi, bolani biror faoliyatga undovchi (xarakatga soluvchi) omillardan biridir. Qiziqish deganda, biz voqelikdagi narsa va xodisalarni birmuncha chuqurrok bilishga qaratilgan maxsus intilishni tushunamiz. Demak, qiziqish bilish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan xar bir shaxsning murakkab sifatidir. Maktabgacha yoshidagi bolalar hamma narsalarga birdek qiziq barmaydilar. Ular ayrim narsalarga ko'prok, boshka bir narsalarga kamroq qiziqadilar.

Bola psixologiyasining rivojlanishida qiziqishning axamiyati shundaki, bola qiziqqan narsasining mumkin qadar chuqurrok bilishga tirishadi. Binobarin, uzoq vaqt davomida qiziqqan narsasi bilan shug'ullanishdan zerikmaydi. Bu esa, o'z navbatida, bolaning diqqati, irodasi kabi muxim psixik jarayonlarini rivojlantirish xamda mustahkamlashga yordam beradi. Bolalarda biror sohaga nisbatan barvaqt yuzaga kelgan qiziqish kelajakda ularning shu sohani yaxshi egallashlari uchun qandaydir tayyorgarlik rolini o'ynaydi.

Xulosa qilganda, maktabgacha xayotining ko'p qirrali va sermazmunligi bolalar bilish faoliyatlarining kengayishiga xamda chuqurlashishiga yordam beradi. Bu esa asosiy bilish jarayonlari bo'lgan – sezgi, idrok, tasavvur, xotira va tafakkur kabi jarayonlarning xarakterini o'zgartirib yuboradi. Maktabgacha yoshidagi bolalarda bu asosiy bilish jarayonlari bir-biridan differensiyalashgan (ajratilgan) bo'ladi. Maktabgacha yoshidagi bola biron o'yin faoliyati yoki biron narsa bilan mashg'ul bo'lishi jarayonidagina emas, balki bunday amaliy faoliyatdan tashqari xam biror narsa yoki xodisani idrok qilishi, tasavvur etishi, esida olib qolishi, esiga tushurishi xamda oddiy tarzda tafakkur qilishi mumkin. Shuning uchun bolaning bog'cha yoshidagi

davrida ana shu asosiy psixik jarayonlari va xususan tafakkur xamda nutq jarayonlari jadal rivojlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI.

1. Axmedova Z., Ayupova M., Xamidova M. Logopedik o'yin. Toshkent-2013y.
2. M.Ayupova. Logopediya. Toshkent-2007y.
3. I.G. Veretennikova. Logopedicheskaya rabota s detmi doshkolnogo vozrosta. Toshkent – 1998y.
4. Nurkeldiyeva D.A., Ayupova M.Yu., Axmedova Z.M. Barmoqlar mashqi va logopedik o'yinlar. Toshkent “Yangi asr avlodi” 2007y.